

HEVES MEGYE MEZŐGAZDASÁGA, KERTGAZDÁLKODÁSA

Kaprinyák Tünde

Összefoglalás

Az urbanizáció terjedésével az emberek számára mind fontosabbá válik az egészséges táplálkozás, melynek fontos alapja a mezőgazdaság. Egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a hazai előállítású növényi „alapanyagok”. Közöttük vannak olyan növények, amelyek kialakulása, termesztése csak egy-egy termőterülethez kötődik. Ezen területek a genetikai variabilitás megőrzésében is szerepet játszanak.

A klímaváltozás által előidézett negatív környezeti hatások a mérsékelt égövben is súlyos károkat okoznak. A természetközvetek eltolódnak; új kórokozók, kártevők képesek nálunk életfeltételeiket megtalálni. Megoldási lehetőség lehet a hazai, történelmi fajták ismételt bevonása újra a termesztésbe. A hungarikumok között egyre több hazai növényi termék található. A fajok biológiai és genetikai alapjainak szélesítése, a hagyomány megőrzése ugyanolyan fontos, mint a kertészeti innováció. Heves megye változatos földrajzi adottságai miatt a mezőgazdaság (ezen belül a kertészet) hagyománya hosszú régmúltra nyúlik vissza. Sok, itt élő ember számára megélhetést nyújt közvetlenül a gyümölcs-, zöldségfélék előállítása, és a hozzá kapcsolódó turizmus is.

Kulcsszavak: Heves megye, kertészet, hungarikum, hagyomány, jövő
JEL: Q57

AGRICULTURE, HORTICULTURE IN HEVES COUNTY

Abstract

With the spread of urbanization, the healthy nutrition, of which agriculture is an important basis, is becoming more and more important for people. There is an increasing emphasis on domestically produced plant „raw materials”. Among them, there are some plants, the formation and cultivation are connected to only one-one growing region. These areas also play a role in preserving genetic variability.

The negative environmental impacts caused by climate change are also causing severe damage in the temperate zone. The growing areas are shifting, new pathogens and pests are able to find their habitat there. A possible solution could be to reintroduce domestic, historical varieties into cultivation again. Among the Hungaricum more and more domestic plant products can be found. The broadening the biological and genetic bases of species, the preserving tradition, is as important as the horticultural innovation. Due to the diverse geographical features of Heves county, the tradition of agriculture (including horticulture) dates back a long time. For many people living here, the growing of fruits and vegetables and related tourism also provide a livelihood.

Keywords: Heves county, horticulture, hungaricum, tradition, future
JEL: Q57

Bevezetés

A 121 db települést tömörítő, 300 ezer fölötti lélekszámú lakosú Heves megye 3637,25 km² területén a termelési tájak találkozási vonalánál (vásári vonal) három nagy történelmi város: Eger, Gyöngyös és Hatvan helyezkedik el. Természeti- és tájföldrajzi adottságainál fogva a megyére földrajzi változatosság jellemző. Az Északi-középhegység és az Alföld nagytájához egyaránt kapcsolódik, legmagasabb pontja egyúttal az ország legmagasabbja is (Kékes 1014 m). E két nagytáj találkozási pontjánál található változatos és kiemelkedő természeti értékek, adottságok kedvezőek a mezőgazdasági termelésnek, kertészetben belül a zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztésnek (Baros et al. 2012; Internet1; Internet2)

Anyag és módszer

Domborzati adottságai miatt Heves megyében a hazai mezőgazdaság összes ágazata jelen van, viszont az eltérő talajadottságok miatt a terméshozamok az országosnál kisebbek. Az ipar mellett a szolgáltató ágazatok közül a kereskedelem játszik fontos szerepet a megyében (Bujdosó – Remenyik, 2009). Három flórajárása közül a *Matricum* önálló. A megyében 32féle genetikai talajtípust írtak le, ezek közül legnagyobb felületen a barna erdőtalajok és a folyók melletti öntéstalajok uralkodnak, kisebb foltokban a szikesek, csernozjom, löszös és homoktalajok is előfordulnak. A korai termeszésre kevésbé alkalmas a régió éghajlata miatt. Az alacsonyabb évi középhőmérsékletet és napfényes órák számát némileg enyhíti a Mátra hegyvonulata, ebből adódóan az enyhén déli lejtésű helyeken a talaj az alföldi területektől is jobban felmelegszik. Az éves csapadékmennyiség a tengerszint feletti magasság alapján alakul. Síkvidéki területeken 500-600 mm, felfelé haladva azonban ettől átlagosan 100-200 mm-rel több hullik le. A jégesők előfordulásának gyakorisága magas. A tenyészidőszakban lehulló kevés csapadék miatt a kertészeti termeszésre hasznosított területeken szükséges a vízpótló öntözés. Kertészeti növények előállítására főként a mezősegi vályogtalajok hasznosítottak (Markos, 1962; Internet3).

A tanulmány során szekunder forrásokból kerül bemutatásra Heves megye kertgazdálkodása, annak kialakulása és jelenlegi helyzete, kiemelve annak fontos elemeit, amelyek a megye gazdasági élete szempontjából jelentősek.

Eredmények

Heves megye mezőgazdasága

A 18. század végéig Heves megyében a kertművelés elenyésző szerepű volt, északi részén nagy felületen terültek el az ártéri erdők, főként a fűzesek, majd a lecsapolással itt is elindult a növénytermesztés, kertgazdálkodás (Dóka, 1982; Dóka, 1996).

Földrajzi elhelyezkedése miatt ma sem tartozik Heves megye a legnagyobb növénytermeszítő és állattenyészítő megyék közé. Kiemelendő a térség szőlőtermesztése és borászati tevékenysége (Somos, 1973). Magasabban fekvő területeinek mikroklímája a déli oldalakon a sok napbesugárzástól egyedi, mely lehetővé teszi a domb- és hegyvidéki borszőlőtermesztés kultúrájának megteremtését és fenntartását. Korábban a kisebb földterülettel (0-1 ha) rendelkezők szőlő- és kertművelésből tartották fenn magukat, míg a nagyobb birtokokosok kizárólag szőlőtermesztésből, borértékesítésből szereztek éves bevételüket. Két történelmi borvidéke a Mátrai és az Egri borvidék, ahol ősszel nagy népszerűségnek örvendenek a szüreti mulatságok és kóstoltató programok. Évközben pedig a borkörutak vonzzák a turistákat a természeti látnivalók mellett. A két borvidék központjának tekintett Gyöngyös és Eger „A szőlő és bor városa” címet

viseli. Hazánk második legnagyobb borvidéke a Mátrai borvidék, őt követi a rangsorban az Egri borvidék.

A Felső-magyarországi borrhéjő jellemzői

A szőlőterületek több mint 80%-a egyéni gazdaságok tulajdonában van. Az 1800-as évek végén a filoxéravész nagy veszteséget jelentett a szőlőtermesztésben, aztán szép lassan újraterelítették vagy helyére különféle gyümölcsstermő növényeket ültettek (pl. mandula, cseresznye). Értékes szőlőfajták génbanki gyűjteménye található Egerben (1. kép). Az Egri és a Mátrai borvidéken jelenleg engedélyezett szőlőfajták közül kerül felsorolásra néhány:

- Vörösbor szőlőfajták: Blauburger, Cabernet franc, Cabernet sauvignon, Kadarka, Kékfrankos, Kadarka, Pinot noir, Merlot, Zweigelt, Turán, Syrah
- Fehérbor szőlőfajták: Csereszegi fűszeres, Chardonnay, Chasselas, Furmint, Leányka, Olasz rizling, Sárga muskotály, Sauvignon, Zenit, Rajnai rizling, Pinot blanc, Rizlingszilváni, Zöld veltelini, Irsai Olivér (Internet12)

1. kép Az Eszterházy Károly Egyetem, Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet génbankja

Forrás: Kaprinyák, Eger, 2017

2. kép. Mátrai borok

Forrás: Kaprinyák, KRF Borklub borkóstoló, Gyöngyös, 2017

Heves megye kertgazdálkodása

A szőlőtermesztés mellett a gyümölcsstermesztés hagyományai is a régmúltig nyúlnak vissza Heves megyében (Kozári, 1988). A Kárpát-medence kedvező ökológiai és természeti adottságai miatt több évszázados múltra tekint vissza a gyümölcsstermesztés. A mezőgazdasági termelés sikerességét az adott növényfaj optimális közeli környezeti igényeinek megléte és a gazdasági, társadalmi hatások döntő mértékben meghatározzák (Mohácsy–Maliga, 1956; Brózik, 1959; Surányi, 2011). Az itt élők számára a gyümölcsfajok széles választéka főként saját igényeik kielégítését szolgálta, a fellelhető adatok szerint korábban a megye egyes területei jelentősek voltak a gazdaságos gyümölcsstermesztésben. 1923-ban Heves megye alispánja a megye „elsőrendű gyümölcsstermesztésére” utalva fontos óvintézkedéseket ajánlott járványveszély megjelenése miatt: törzstisztítás, szakszerű metszés, koronaritkítás, fák környékén őszi felszántás, lehullott lomb elégetése és permetezés. Egyúttal felkérte a községeket a gyümölcsfa-állomány összeírására (Internet6). A Mátrában szórványosan vadkörte, vadalma, ritkán somfa már korábban említett gyümölcsfélék. A kisebb növésű cserjék közül a mogoró, kökény, vadszeder, málna, mint vadon termő gyümölcs szerepelt. Utóbbi a környéken élők számára jelentett és jelent ma is bevételi forrást, valamint táplálékot. Emellett a bőven termő „szamócza” termését a budapesti kofák szállították vasúton a fővárosba értékesítésre. A filoxeravész követően a szőlő újratelepítés mellett korabeli irodalmi források említik, hogy a gyümölcsstermesztés Eger és Gyöngyös környékén kiemelkedő, messze híres volt az egeri körte és őszibarack. Az 1800-as évek végén a szőlészeti és kertészeti tanfolyamok mellett egy leírás az egeri zöldségtermesztés fontosságát emeli ki. Az első összefüggő, nagyobb felületű gyümölcsösök az 1920-as évektől létesültek, de az exportorientált, üzemi gyümölcsstermesztés alapjai az 1960-70-es évekre tehetőek Heves megyében is. 1988-ban a kertgazdálkodás virágkorát élve további fejlesztést, képzéseket sürgettek a szakemberek. Heves megye a cseresznyetermesztés legrégebbi termeszetőháza, Eger, Gyöngyös, Hatvan és Noszvaj környékén (Mohácsy – Maliga, 1956; Brózik, 1959; Surányi, 2011). A feketecseresznye közül kiemelendő a Szomolyai fekete cseresznye (3. kép). A meggytermesztésben mára kisebb felület jellemzi a térséget. A baracktermesztésben a kajszi mellett az őszibarack is megjelenik, utóbbi dombvidéki területeken (Nyujtó–Surányi, 1981; Surányi, 2011). A mandula Eger, Gyöngyös környékén termesztett gyümölcsfaj, amelyet perspektivikus kultúrnövényként említenek gyümölcskutatóink (Mohácsy – Magyar, 1936; Mohácsy – Porpáczy, 1951; Okályi, 1954; Mohácsy et al. 1957; Szentiványi et al. 1976; Brózik et al. 2003; Surányi, 2011). A bogycsok közül növekvő termeszetőfelület volt jellemző a szamócára (Surányi, 2011), azonban az utóbbi években stagnál. Legnagyobb felületen az alma, körte, meggy, cseresznye, kajszi, szilva a termesztett gyümölcsfajok. Gyümölcsstermesztő körzetek Csány, Eger, Hatvan, Heves, Gyöngyös, Kál, Recsk térségekben alakultak ki. Az 1900-as évek elején a filoxéra által kipusztított szőlőterületeken a fehér és piros ribiszke is termesztett növény lett. Szintén a filoxeravész után nőtt meg a termőterülete a köszmétének, bár korábban honos fajként már jelen volt. Később tájfajta is kialakult Gyöngyös térségében (Mohácsy – Porpáczy, 1952; Mohácsy – Maliga, 1956; Brózik, 1960; Harmat, 1987; Papp – Porpáczy, 1999; Surányi, 2011). Csipkebogyó betakarításról tesz említést a Népszava 1963-as kiadása, a begyűjtött termés exportként került értékesítésre (Internet7). Heves megye megművelhető területe jelenleg is igen nagy, kb. 365 000 hektáron folyik mezőgazdasági tevékenység. A gyümölcsös 4,6 ezer hektár, míg a szőlőterület 10,8 ezer hektár a teljes területből. A meggy, szilva és a cseresznye még mindig fontos a termesztett gyümölcsfélék közül, míg a málna, köszméte országos csökkenő tendenciája a megyére is érvényes (Internet13).

Zöldségfélék közül a "hevesi" görögdinnye közismert, melynek termesztése főként Boconád, Csány, Hort településekre koncentrálódik. A hagyományos termeszetőkörzetek az ökológiai adottságok, a termeszetői tradíciók és az értékesítési lehetőségek alapján jöttek létre. A 19. században dinnye termeszetőháza Csány, Hort, Erdőtelek és Kál településeken alakultak ki. A híres Hevesi tájfajta az 1800-as évek második felében a Csányi tájfajtából szelektált. Azonban a ma népszerű világfajtától alacsonyabb termőképessége miatt visszaszorult termesztése. Emellett

kiemelendő a térség gombatermesztése, mely Kerecsenden létesült, ahol a gombaágazat teljes vertikuma a kutatástól a konzervkészítésig megtalálható (Internet8, 4.-5. kép). A lakosság gombagyűjtése a magasabban fekvő területekről, főként saját fogyasztásra szintén jellemző.

3. kép Szomolyai fekete, rövid szárú cseresznye

Forrás: Kovácsné, Szomolya, 2017

4. kép Korona gombatermesztő üzem

Forrás: Kaprinyák, Demjén, 2017

5. kép Frissen szedett fehér csiperkegomba

Forrás. Kaprinyák, Demjén, 2017

Következtetések

A mezőgazdaság jelentős ágazat a körzetben, bár 1990 óta a tulajdonosi szerkezet átalakult. A nagyüzemi termesztés megszűnése után magángazdaságok, családi vállalkozások jöttek létre a privatizáció révén, amelyek a korábbtól eltérően leginkább szezonális jelleggel foglalkoztatják a helyi munkaerőt. Az állami támogatás révén megnőtt az új gyümölcs- és szőlőültetvények felülete, valamint a tároló-, feldolgozólétesítmények száma. Mindkettőre a fajtaváltás és az öntözött terület részarányának növekedése jellemző. Azonban a bogyósok közül egyedül a szamóca termőfelülete nem csökkent számottevő módon az utóbbi években, Heves megyében.

A két borvidék (Mátrai, Egri) borelőállítására, -turizmusa terén jelentős fejlesztések történtek. A borutak (Mátrai és Egri borút, szerveződő Felső-magyarországi borút) kialakítása mellett a gasztronómiai rendezvények, fesztiválok lehetnek jó marketing a térség számára (Internet4, Internet7; Internet9). A hungarikumok között olvasható az Egri Bikavér, mely hazánk bortörténelmének első védett eredetű bora (Egri Bikavér Szabályzat, 1997). Egy házasított, terroir vörösborról van szó (6. kép). A Magyar Értéktárban szerepel Eger, Mátra és a velük szomszédos Bükk, boraik folytán. Az Egri bikavér, az Egri Csillag borok és a Szépasszonyvölgy a Heves megyei Értéktárat gazdagítják (Internet7; Internet10; Internet11).

6.-7. kép Egri Bikavér és Egri Csillag

Forrás: Kaprinnyák, 2018

Hivatkozott források

- [1.] Baros, Z. – Bujdosó, Z. – Kovács, T. – Patkós, Cs. – Radics, Zs. (2012): The social aspects and public acceptance of biomass giving the example of a Hungarian region *International Journal Of Renewable Energy Development*, 1(2) 22-30. DOI: [10.14710/ijred.1.2.39-43](https://doi.org/10.14710/ijred.1.2.39-43)
- [2.] Brózik S. (1959): *Termesztett gyümölcsfajtáink 2. Csonthéjastermésűek: Cseresznye – Meggy*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [3.] Brózik S. (1960): *Termesztett gyümölcsfajtáink 2. Csonthéjastermésűek: Szilva – Kajszi*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [4.] Brózik S. – Kállay T.-né – Apostol J. (2003): *Mandula*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- [5.] Bujdosó Z. – Remenyik B. (2009): Kereskedelmi vonzásokörzetkutatás elmélete és gyakorlata Heves megyei példákon keresztül In: Pajtókné Tari I. – Tóth A. (szerk.): *Változó Föld, változó*

- társadalom, változó ismeretszerzés : tudományos konferencia az EKF Földrajz Tanszék 60 éves jubileumához kapcsolódva*, Eger: Eszterházy Károly Főiskola, Földrajz Tanszék. pp. 175–180.
- [6.] Dóka K. (1982): Gazdálkodás a Tisza árterein a XIX. század első felében. *Agrártörténeti Szemle*, 24(3-4) 280.
- [7.] Dóka K. (1996): Vízépítők, földmérők, útépítők: mérnökeink a 18. század végétől a polgári forradalomig. *Hidrológiai Közlemény*, 76(3-4), 156.
- [8.] Harmat L. (szerk.) (1987): *Köszméte*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [9.] Kozári J. (1988): Művelésági és birtokviszonyok Egerben az 1875. évi VII. TC. által létrehozott kataszteri telekkönyv tükrében. *Agrártörténeti Szemle*, 30(3-4), 458.
- [10.] Markos Gy. (1962): *Magyarország gazdasági földrajza*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- [11.] Mohácsy M. – Magyar Gy. (1936): *Dió-, mandula-, mogyoró- és gesztenyetermesztés*. Budapest: Páris Nyomda.
- [12.] Mohácsy M. – Maliga P. (1956): *Cseresznye- és meggytermesztés*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [13.] Mohácsy – Porpáczy A. (1951): *Dió, mandula, mogyoró, gesztenye*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest
- [14.] Mohácsy M. – Porpáczy A. (1952): *Bogyógyümölcsűek*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [15.] Mohácsy M. – Porpáczy A. – Maliga P. (1957): *Gesztenye, mandula, mogyoró*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [16.] Nyujtó F. – Surányi D. (1981): *Kajsziharack*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [17.] Okályi I. (1954): *Gyümölcstermelés I*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [18.] Papp J. – Porpáczy A. (1999): *Bogyógyümölcsűek II. Szeder, ribizske, köszméte, különleges gyümölcsök*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- [19.] Somos A. (1973): A kertészet helyzete és fejlesztésének lehetőségei Heves megyében. *Agrártudományi Közlemények (A MTA Agrártudományok Osztályának Közleményei), Akadémiai Kertészeti Nap előadásai*. 32(3-4), 252.
- [20.] Surányi D. (2011): Ökológiai szemléletű gyümölcstermesztés - változó termesztő körzetekben. *Tájökológiai Lapok* 9(2), 321-343.
- [21.] Szentiványi P. – Horn E. – Pejovics B. (1976): *Dió, gesztenye, mandula, mogyoró*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- [22.] Internet1: www.hiszi-map.hu/info/magyar/heves/heves-megye.html. Letöltés dátuma: 2021. 10. 25.
- [23.] Internet2: <http://www.terport.hu/megyek/magyarorszag-megyei>. Letöltés dátuma: 2021. 10. 22.
- [24.] Internet3: <https://www.arcanum.hu/.../hevesmegye-matrai-resze-platthy-adorjantol-4B3A/>. Letöltés dátuma: 2021. 10. 20.
- [25.] Internet4: gti.ektf.hu/anyagok/.../heves%20megye%20fejlesztési%20terv%202007-2013.pdf: Heves megye területfejlesztési koncepciója és stratégiai programja (2007-2013). Letöltés dátuma: 2021. 10. 22.
- [26.] Internet5: elte.pene.hu/5.felev/Magyarország%20társadalmi.../Gyumolcstermo_korzeteink.ppt. Letöltés dátuma: 2021. 10. 25.
- [27.] Internet6: www.sulinet.hu/oroksegtar/data/.../Egy.../016_Szolo_es_gyumolcsteremeles.html. Letöltés dátuma: 2021. 10. 22.
- [28.] Internet7: <http://hevesmegye.hu/ertekeink>. Letöltés dátuma: 2021. 10. 22.
- [29.] Internet8: <https://www.agronaplo.hu/.../heves-megye-szolo-es-bor-foldje-hely-ahol-nap-es-hegy...> Letöltés dátuma: 2021. 10. 25.
- [30.] Internet9: <http://hevesmegye.hu/hu/gasztronomia>. Letöltés dátuma: 2021. 10. 23.

- [31.] Internet10: hungarikum.hu/hu/.../huszonhárom-érték-heves-megyei-értéktárban-bárki-ötletelhet. Letöltés dátuma: 2021. 10. 25.
- [32.] Internet11: www.hungarikum.hu/sites/default/files/hungarikumok-lista.pdf. Letöltés dátuma: 2021. 10. 20.
- [30.] Internet12: <https://boraszat.kormany.hu>. Letöltés dátuma: 2021. 11. 20.
- [31.] Internet13: www.ksh.hu Letöltés dátuma: 2021. 11. 20.

Szerző

Kaprinnyák Tünde

ORCID 0000-0003-1624-9129

PhD

adjunktus

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Károly Róbert Campus, Szőlészeti és Borászati Intézet

Kaprinnyak.Tunde@uni-mate.hu